

ИСТОРИКО-ПРАВЕН АНАЛИЗ НА ПРЕБРОЯВАНЕТО НА НАСЕЛЕНИЕТО В БЪЛГАРИЯ В ПЕРИОДА 1879–2010 Г.

Ангел Йорданов¹

Резюме: Настоящата статия анализира шестнадесет преброявания на българското население в периода от 1879 до 2010 г. С този труд се предоставя информация за нормативната и подзаконова уредба, регламентираща организацията и етапите, през които преминават преброяванията на населението през разглежданите периоди. Със статията се проследяват миграционните процеси от края на XIX до началото на XX век в българската държава, както и редица исторически събития, които оказват сериозно въздействие върху структурата на населението. Внимание се обръ-

ща на бежанските вълни, наблюдаващи се през 20-те години на XX век, тъй като последните носят след себе си огромни финансови и икономически последици за България. Представят се данни за раждаемостта, смъртността и естествения прираст на населението. Изследват се възрастовият състав и образователният статус на преброяваното население, както и степента на урбанизация през някои от преброяванията на българското население.

Ключови думи: бежански вълни, миграционни процеси, население, раждаемост, смъртност, урбанизация

Увод

Административноправният институт „преброяване на населението“ неведнъж се изследва от научната доктрина². Неговото приложение е с огромно значение за редица публичноправни отрасли, сред които са административното и финансовото право. Разбира се, той е важен както за икономиката на всяка една държава, така и за нейната национална сигурност. За целите на административното право преброяването на населението предоставя множество статистически данни и информация, чрез която се определя административноправният статус на гражданите. Институтът помага да бъде установен точният

¹ Ангел Йорданов е студент в магистърска програма „Право“ в департамент „Право“ и майнър-програма „Гражданска и корпоративна сигурност“ в департамент „Национална и международна сигурност“, Нов български университет, ел. поща: angel.yordanov22@abv.bg

² Аркадиев, Д. (2016). *Растежът на населението в България: от зората на историята до сега*. Велико Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“; Атанасов, А. (2011). *Населението на България в началото на XXI век: състояние и тенденции*. София: Акад. изд. „Проф. Марин Дринов“; Атанасов, А. (2012). *Накъде върви населението на България? Списание на Българската академия на науките*, 23–30; Божиков, К. (1993). *Икономическа характеристика на населението в България*. В: *Статистика: тримесечен бюлетин на ЦСУ при Министерски съвет = Statistics*, 41–56.

брой на населението в България, териториалното разпределение на населението по общини и области, т. е. с него се дават сведения за това какво е местожителството на преброяваните лица, както и съставът на преброяваното население. Данните, които се предоставят от проведените преброявания, имат огромно значение и при организирането на парламентарни, президентски и други избори, чрез които се цели да бъдат излъчени държавните органи в Република България, т.е. те са важни, за да може всеки един български гражданин да упражни своето политическо административно изборително право, което е едно от основните политически права на гражданите в съвременните демократични общества. Информацията от преброяванията помага да се актуализират изборителните списъци в страната, тъй като чрез последните се установява колко са реалните гласоподаватели, които могат да вземат участие при избиране на властта.

Данните, които се предоставят от преброяването на българското население, разбира се, са много важни и за административното право на услугите относно предоставянето на ВиК услуги. Те се използват за изчисляване на водопотреблението на населението, селското стопанство и индустрията³.

Разглежданият институт е от съществено значение и за финансовото право, тъй като чрез него се оказва сериозно въздействие върху определянето на необходимите средства за социални разходи, от които изплащане на пенсии и определяне на обезщетения за безработица. Институтът, разбира се, е важен и за финансирането на здравеопазването – под и над определена възраст и социални грижи.

Информацията от преброяването на населението е важна за всяка една държава и нейната икономика, тъй като чрез силна икономика се реализират огромни производства, води се добра търговия. Събраните данни са изключително важни за пазара на труда, тъй като чрез тях се определят пазарните отношения в страната, но освен това се осигуряват и социално-икономическите характеристики на българското население, сред които заетостта, упражняваното занятие, статус на заетостта и много други⁴.

Административноправният институт е важен и за националната сигурност на страната. Множество са факторите, които оказват въздействие върху националната сигурност във всяка една държава. С преброяването на населението се анализират редица фактори, сред които географски, икономически, социални, демографски, етнически и религиозни. В областта на националната сигурност този институт е определящ за състава на армията и броя на населението, което може да се включи във военни действия при военно положение или война. С това се цели да бъде гарантирана сигурността на всеки един български гражданин, да се осигурят и защитят интересите на българското общество, както и суверенитетът и териториалната цялост на страната. Чрез преброяването на населението се анализира в голяма степен и демографската сигурност, която се разглежда като вид състояние на обществото, при което последното се намира в положение да окаже необходимата сила за запазване на нацията⁵.

³ Алексиев, М. (2005). Прогнози за населението и питейно-битовото водопотребление. *Водни проблеми*, 15.

⁴ Томев, Л. (2016). Пазарът на труда и бедността в България – отново обект на критики от Европейската комисия. В: *Статистика: тримесечен бюлетин на ЦСУ при Министерски съвет = Statistics*. София: Издателство на Националния статистически институт, (4), 115–127.

⁵ Йорданов, И. (2018). *Етнодемографската ситуация в Република България и влиянието ѝ върху националната сигурност*. София: Издателство [И. Йорданов], 100–120.

1. Преброяване на българското население в периода 1879–1885 г.

Наблюдават се немалко определения за „преброяването на населението“ от научната доктрина. Според някои от тях преброяването на населението е „правителствен акт, основаващ се на закон, с честотата обикновено на 10 години, чрез който акт се получават точни данни за броя на хората в страната и в отделните населени места по: пол, възраст, образование, грамотност, занятие, вероизповедание, етническа принадлежност“⁶. От друга страна, преброяванията на населението са още народно организирани статистически наблюдения, чрез които се цели да се събере информация за броя, структурата и състава на населението, както и информация за броя и вида на домакинствата и семействата, сградния и жилищния фонд⁷.

Първото преброяване на населението в Княжество България се извършва през далечната 1879 г. Това преброяване се осъществява с помощта на общинските чиновници. То е още и неофициално. Липсват свидетелстващи източници, описващи точната процедура, организация и етапи, през които се осъществява горепосоченото преброяване. Единствено може да се запознаем със статистическите данни, удостоверяващи, че през този период то възлиза на 1 714 000 души. През 1879 г. се случват различни исторически събития, чрез които се поставят основите на Третата българска държава. Различни са общественно-политическите, икономическите и социалните причини, които налагат преброяването на населението да бъде осъществено тогава.

Изборите за Учредително събрание⁸ са една от причините, поради която се провежда преброяването през 1879 г. Интересно за настоящото изследване е обстоятелството, че през „есента на 1878 и пролетта на 1879 г. органите на временното руско управление правят регистрация на населението върху окупираните от руските войски територии. Това се прави, защото при отстъплението си османските войски отнасят и унищожават архивите на населението“⁹.

През 1881 г. се провежда първото официално преброяване на населението в Княжество България. Правителството на Княжество България създава много голяма организация, чрез която успява да се съберат първите официални данни¹⁰. Законът за общото преброяване на народа в Княжество България¹¹ е първият нормативен акт, чрез който се реализира преброяването през 1881 г. Той се обнародва с Указ № 16 на княз Александър I Батенберг. С Указ № 295 от 25.06.1880 г. на княз Александър I Батенберг се създава и Статистическо отделение към Министерството на финансите, чрез което може официално да се потвърди, че се поставят и основите на държавната статистическа институция в Българското Княжество.

През този период много важна роля при провеждане на преброяването имат общинските началства. Окръжните управители съставят преброителни комисии, към които могат да се присъединяват и участват доброволци. Печатът е средството за масово осведомяване, чрез който се канят доброволците, за да заемат своите места в преброителните комисии. Първият вестник, наблюдаващ се след Освобождението на България от турско робство, се

⁶ Велковска, Г. (2011). *Терминологичен речник по демография*. София: Валдес-ВВ-ГВ, 49.

⁷ Тахир, М. (2016). *Етнодемография и култура на сигурността*. София: За буквите – О писменехъ.

⁸ Божигов, П. (1996). *Извадковият метод: Преброяване на населението и други социални изследвания*. София: Статистическо издателство и печатница при НСИ, 20.

⁹ Аркадиев, Д. Цит. съч.

¹⁰ Найденова, П. (2000). Миграционни процеси в България през отминалите столетия. *Население: научно-популярно списание на Института по демография*, бр. 2, 7.

¹¹ Обн., ДВ, бр. 91 от 13.12.1880 г.

издава под наименованието „Витоша“¹². Той излиза през 1879–1880 г., а негов редактор е Тодор Бурмов.

Преброяване на населението се провежда и в Източна Румелия, но то претърпява голям неуспех. Първоначално се цели да бъдат събрани максимално точни резултати, но така и не се достига до тях, от което малко по-късно последват и други преброявания през 1884 г. и 1885 г. След тези преброявания се предоставя точен брой на населението в тази автономна област. То наброява 975 030 души. Информацията, която се събира, обхваща семейното и обществено положение на лицата, вероизповедението, местожителството, образованието, възрастта и много други¹³.

2. Преброяване на българското население в периода 1887–1900 г.

На 31.12.1887 г. се провежда цялостно преброяване на българското население. То е съпроводено от едно много голямо историческо събитие – в случая Съединението на Княжество България с Източна Румелия. След проведеното преброяване населението възлиза на 3 154 375 души. Следващото преброяване е извършено през 1892 г., т.е. пет години след преброяването през 1887 г. При това преброяване населението възлиза на 3 310 810 души.

Преброяване има и през 1900 г., т.е. осем години след проведеното през 1892 г. То се реализира със Закон за общото преброяване на населението, сградите и домашния добитък в Българското Княжество¹⁴. Този нормативен акт е обнародван с Указ № 134 на княз Фердинанд I Български. С него се уреждат преброяванията до 1946 г. Разбира се, във времето този нормативен акт няколко пъти е изменян и допълван, а на един по-късен етап се променя и неговото наименование. С този нормативен акт се предвижда, че преброяване на населението се извършва на всеки пет години. С него по един категоричен начин се посочва, че всички данни се събират само и единствено за нуждите на преброяването, след което преброителните карти се унищожават. Методът на самопреброяването е характерен при проведените преброявания от 1900 до 1946 г.

Преброяването на населението през този период се осъществява от преброителите. Те се наблюдават много щателно от полицейските власти, тъй като дейността, която извършват, е от много важно значение. Във всеки окръг се създава по една окръжна преброителна комисия, а във всяко околие по една околийска преброителна комисия, които трябва да следят за качествено, правилно и законосъобразно преброяване в своите административни райони.

При това преброяване населението възлиза на 3 744 283 души.

3. Преброяване на българското население в периода 1905–1926 г.

Проведеното преброяване на българското население през 1905 г. е петото преброяване на населението. Наблюдава се същата нормативна уредба, като тук за преброителната дейност огромно значение има и Наредбата за преброяване на населението, сградите и домашния добитък в Княжество България от 1905 г.

¹² Николова, Р. (2016). *Публичноправни проблеми на печатните медии в България*. София: Дружество „Европейско право“, 50.

¹³ Златанова, С. (2018). Преброяване на населението в България в края на XIX век. *Статистика* [онлайн] [прегледан на 27.12.2021]. Достъпен на: https://www.nsi.bg/spisaniestatistika/page/bg/details.php?article_id=191.

¹⁴ Обн., ДВ, бр. 4 от 08.01.1898 г.

Много голяма роля през този период има Дирекцията на статистиката, която още е и висша инстанция, осъществяваща върховен контрол¹⁵. Преброителната дейност се осъществява от агент-преброители, подпомагани от окръжни и околийски преброителни комисиии. За целите на преброяването се използват лични и домакински карти. През разглеждания период в страната се наблюдават много повече села, отколкото градове. Преди век българската държава е била предимно земеделска държава, поради което броят на селското население е бил по-голям от броя на градското население.

В чуждестранните дипломатически агентства и консулства не се предоставят карти за преброяване на населението. За сметка на това има определени миграционни тенденции, отразени от провежданите през този период преброявания.

Важни за настоящото изследване са миграционните процеси от Австро-Унгария към България в края на XIX век и началото на XX век¹⁶. В страната ни след подписването на Санстефанския и Берлинския договор се наблюдават много сериозни външни миграционни движения. През този период голяма част от турското население, което векове наред живее в българските земи, напуска освободените български територии, за да се установи в Турция. Този период е изключително важен за страната ни, тъй като всички българи, които през времето са принудени да емигрират от своята родина, се завръщат отново в освободените български територии, за да заемат полагащото им се място. Доста активна е политиката на страната ни по отношение на чужденците, които решават да емигрират на българска територия. През 1880 г. българското правителство предприема много активни действия, чрез които се достига до приемане на нормативна уредба, чрез която всъщност се предлага почти безплатна възможност за придобиване на неизползвана земя. В резултат на това от 1880 до 1890 г. в страната ни емигрират много чехи, словаци, а в Северна България – немци и унгарци. В началото на XX век българската държава се нуждае от професионалисти, които да изградят отново нейните основи, а чрез имиграционните процеси се осигуряват и необходимите кадри. При проведеното преброяване през 1887 г. се установява, че австро-унгарските поданици надхвърлят 4000 души. Към 1905 г. от Австро-Унгария към България идват около 3500 души. В края на XIX век и началото на XX век статистиките за чужденци показват, че австро-унгарските поданици заемат трето място в българската държава сред западноевропейците, тъй като преобладават както по брой, така и по съотношение в страната ни. Преброителите събират данни, обхващащи семейното положение на преброяваните лица, вероизповеданието, професията и занаята, който упражняват, степен на образование и др.

Населението на Княжество България при проведеното преброяване на 31.12.1905 г. възлиза на 4 035 575 души.

Шестото преброяване на българското население започва на 31.12.1910 г. Основен нормативен акт, чрез който то се реализира, е Законът за преброяване на населението, сградите и домашния добитък, както и наредбите, които се издават от Главната дирекция на статистиката. Преброяването започва съгласно Указ № 326 на цар Фердинанд от 12.07.1910 г. При това преброяване не се наблюдават нови, различни неща от предходните преброявания през 1900 и 1905 г. Главната дирекция на статистика изготвя Наредби за организиране и из-

¹⁵ Златанова, С. (2019). Преброяване на населението и жилищния фонд в България през 1905 година. *Статистика* [онлайн] [прегледан на 28.12.2021]. Достъпен на: https://www.nsi.bg/spisaniestatistika/page/bg/details.php?article_id=215.

¹⁶ Peukovska, P. (2012). Migrations from Austria-Hungary to Bulgaria in the Late 19th and Early 20th Centuries: Evidence from the Bulgarian Censuses. *Bulgarian Historical Review*, (1–2), 73–95.

пълнение на първите операции по преброяването¹⁷, които са с много голямо и съществено значение за организирането на преброителната дейност.

С Указ № 3 на цар Фердинанд се обнародва Правилник за уредбата на Главната дирекция на статистиката¹⁸. С този подзаконов акт се посочва, че Главната дирекция на статистиката е централен статистически институт, притежаващ научно-технически характер. Тя има за цел да събира данни, които се отнасят до състоянието на българската държава, да ги проверява и обнародва.

След проведеното преброяване на населението от 31.12.1910 г. става ясно, че броят му възлиза на 4 337 513 души.

Седмото преброяване на българското население се извършва на 31.12.1920 г. Има данни, от които става ясно, че седмото преброяване на населението се предвижда да бъде осъществено на 31.12.1915 г., но този период е изключително напрегнат за нашата страна, а и участието на българската държава в Първата световна война е главната причина, поради която не успява да се достигне и до неговото реализиране.

През 1920 г. четиридесетото правителство на Царство България с министър-председател Александър Стамболийски съдейства с всички необходими средства, за да може да се осъществи преброяване на населението. С Указ № 162 от 03.05.1920 г. се постановява да бъде извършено преброяване на българското население на 31.12.1920 г. Отново приложим е Законът за преброяване на населението, сградите и домашния добитък, като последният е изменен¹⁹ и обнародван с Указ № 6 на цар Борис III.

При преброяванията от 1900, 1905 и 1910 г. се използват лични и домакински карти за осъществяване на преброителната дейност, докато през 1920 г. се използват само и единствено домакински карти. При това преброяване се въвеждат въпроси в домакинските карти, чрез които се цели да бъде установен колко е голям притокът на бежанците и изгнаниците в Царство България, които са дошли след Балканската война от земите, които са останали след Ньойския договор извън новите граници на България²⁰. При това преброяване голяма роля имат агент-преброителите и агент-контрольорите.

През 1912 г. в България се образува много голям български бежански поток, а причина за неговото образуване е избухването на Първата балканска война между Османската империя и т.нар. Балкански съюз, в който участват България, Сърбия, Гърция и Черна гора. Един от най-големите български бежански потоци се наблюдава през 1920 г., тъй като по това време Западна Тракия е изтеглена от българската държава при условията на Ньойския договор и предадена на Антантата, която по-късно на конференцията в Сан Ремо я дава на Гърция, с което се прекъсва прекият излаз на България към Егейско море²¹.

След проведеното преброяване на населението на 31.12.1920 г., се установява, че българското население възлиза на 4 846 971 души.

Тук трябва да обърнем внимание на важните промени в демографската структура на българската държава – огромните вълни бежанци, които се заселват в пределите на Родина – майка. От Освобождението на страната от турско робство до 20-те години на XX век в страната не спират да прииждат бежанци, а техните размери са огромни. Това води

¹⁷ Обн., ДВ, бр. 220 от 09.10.1910 г.

¹⁸ Обн., ДВ, бр. 123 от 11.07.1910 г.

¹⁹ Обн., ДВ, бр. 107 от 13.08.1920 г.

²⁰ Златанова, С. (2020). Преброяване на населението и жилищния фонд в България през 1920 година. *Статистика* [онлайн] [прегледан на 31.12.2021]. Достъпен на: https://www.nsi.bg/spisaniestatistika/page/bg/details.php?article_id=238.

²¹ Peykovska, P. (2017). War and Migration in Bulgaria from 1912 to 1926: the Refugee Inflows in the Light of Census Data. *Bulgarian Historical Review* XLV, No. 1–2, 218–259.

до последващи редица икономически и социални кризи в България, тъй като финансовите средства, които използва българската държава, са огромни. През разглеждания период страната ни води доста активна политика, чрез която се цели да подслони всички онези бежанци, които напускат своята родина по различни причини. Македонските бежанци заемат много важно място в нашата най-нова българска история, а този въпрос в голяма степен засяга общественото развитие на българската държава след Освобождението. Важно историческо събитие е избухването на Кресненско-Разложкото въстание през 1878 г. През този период става ясно, че Македония няма да бъде присъединена към българската държава, тъй като Берлинският договор я предоставя на султана. След тази новина се води много сериозно бойно сражение, от което малко по-късно над 30 000 бежанци от Македония се насочват към българските градове – Благоевград, Кюстендил, Самоков, Дупница и София. Разбира се, българската държава протяга ръка към тези хора, като им осигурява земеделска земя²².

През 1902–1903 г. отново към българската държава прииждат бежански вълни, тъй като по това време са разбити Илинденско-Преображенското въстание и Горноджумайското. Може да се каже, че в началото на 1904 г. броят на бежанците в България наброява около 30 000 души. България предприема много сериозни политически действия, тъй като по това време в Народното събрание се гласуват средства, които да отидат в помощ на новопристигналите бежанци. През 1912–1913 г. отново се наблюдава засилване на бежанците, а главната причина за това е Междусъюзническата война. Оцеляването на тези хора зависи изцяло от българската държава, тъй като те са принудени да оставят всичко, което имат, само и единствено, за да се спасят от военните действия. При проведеното преброяване на населението в българската държава през 1920 г. се разбира, че броят на бежанците се покачва, или с други думи, той надхвърля 175 000 души. Това се дължи и на загубата на България в Първата световна война. През 1925 г. отново се извършва преброяване на бежанците в България, от което става ясно, че техният брой надхвърля 296 593 души, разбира се, при преброяването им се включват и тези, които вече не са сред живите. През този период българската държава е изправена пред много сериозни финансови и икономически изпитания. Държавата, за огромно съжаление, е от страната на губещите в Първата световна война и това налага заплащането на огромни репарации, а и многобройните войни, които води страната ни, казват своята дума²³.

Осмото преброяване на населението се провежда на 31.12.1926 г. С Указ²⁴ № 299 на цар Борис III от 1926 г. се посочва, че на 31.12.1926 г. се извършва общо преброяване на населението. Тук отново се използват всички наредби, разработени от Главната дирекция на статистиката. Не се предвиждат нови правила, методи и принципи, които да са различни от вече разгледаните преброявания. И тук се използва методът на самопреброяването. Разбира се, освен преброяване на българското население, предвижда се да бъдат преброени и влезлите бежанци в България. Събират се данни за всички бежанци, които се установяват на територията на България от 01.01.1920 до 31.12.1926 г.

Гръцко-турската война, която се провежда в периода 1919–1922 г., е важно историческо събитие, тъй като тя е сред основните причини, поради които в страните се заселват огромен брой арменски бежанци. Над 25 000 арменски бежанци се настаняват през 1922 г. в българската държава, тъй като българското правителство с министър-председател Александър Стамболийски отваря границите на страната за тях. От края на 1921 г. до есента на 1922 г.

²² Вачков, Д. (2016). Македонските бежанци и тяхното настаняване в България – финансово-икономически аспекти на проблема (1878 – 30-те години на XX век). *Македонски преглед*, бр. 1, 7–17.

²³ Пак там, 7–17.

²⁴ Обн., ДВ, бр. 28 от 08.05.1926 г.

в страната ни се наблюдават и хиляди руски бежанци. В периода 1912–1926 г. българските бежански потоци се дължат на клаузите от мирния договор, който се подписва от България в Ньой сюр Сен като една от победените в Първата световна война²⁵.

Немалко са лицата с руска народност, които се установяват при преброяването през 1926 г. Техният брой надхвърля 19 000. Наблюдава се сериозна трудова заетост на руските емигранти, от което следва, че броят на безработните през този период не е голям. От преброяването през 1926 г. е видно, че руските имигранти по отраслова заетост са най-много заети в отраслите индустрия и минно дело. България прокара сериозна политика по отношение на трудово активното руско население през този период. Назначават се много руси, но последните не които и да са те, а само тези, които имат съответните знания и умения в определен отрасъл, т.е. от това следва, че страната много сериозно се занимава да събира специалисти в различни области, за които няма желаещи български кандидати²⁶.

През този период коефициентът²⁷ на трудовата активност сред руската общност в страната в голяма степен успява да надвиши средния за страната от 54, 3%.

При проведените преброявания през 1910, 1920 и 1926 г. се наблюдава сериозно движение от селата към градовете на икономически активното население²⁸ в България, което благоприятства развитието на урбанизацията, тъй като последната се определя като нарастващ дял на населението, което живее в градските райони²⁹.

Периодът, обхващащ годините от 1911 до 1926 г., е изпълнен с изключително много изпитания, сред които множеството проведени войни, в които българската държава участва. Това води до голям брой жертви, но въпреки този голям брой жертви, които дава България, както и бежанските вълни, наблюдаващи се през същия период, може да се заключи, че разглежданият времеви интервал от 1911 до 1926 г. е с най-голям брой на нарастващо градско население, за което допринася и високата раждаемост през тези години³⁰.

От проведеното на 31.12.1926 г. преброяване на българското население става ясно, че то възлиза на 5 478 741 души.

4. Преброяване на българското население през 1934 г.

Деветото преброяване на населението се провежда на 31.12.1934 г., т.е. осем години след проведеното през 1926 г. С Указ³¹ № 2 на цар Борис III става ясно, че обект на преброяване са населението, сградите, промишлените и търговските заведения, домашните животни, земеделските стопанства и поземлената собственост. Отново характерен е методът на самопреброяването, а домакинските карти се използват за преброителната дейност.

В периода 1910–1930 г. в страната градското население расте с неизмерима сила, а това в малките населени места намалява със сериозни темпове. За огромно съжаление, това се дължи най-вече на вътрешната миграция, тъй като тя е и основната причина, благоприятстваща урбанизацията³².

²⁵ Peukovska, P. War and Migration in Bulgaria from 1912 to 1926..., 218–259.

²⁶ Пейковска, П. (2014). Преброяване, труд и общество: руската емиграция в България през 20-те години на XX в. Ч. I–II. *Исторически преглед*, бр. 3–4, 119–144.

²⁷ Мишайков, Д. (1941). *Основен курс по демография*. София, 87–93.

²⁸ Пейковска, П. (2020). Въздействие на миграцията върху урбанизацията в България през 1910-те – 1930-те години: количествени измерения. *Исторически преглед*, бр. 1, 91–143.

²⁹ Poston, D., L. Bouvier (2010). *Population and Society: An Introduction to Demography*. Cambridge.

³⁰ Пейковска, П. Въздействие на миграцията върху урбанизацията в България през 1910-те – 1930-те..., 100.

³¹ Обн., ДВ, бр. 19 от 26.04.1934 г.

³² Пейковска, П. Въздействие на миграцията върху урбанизацията в България през 1910-те – 1930-те..., 91–143.

В периода между 1926 и 1934 г. в България има 97 града, а през 1946 г. те наброяват 105. Голяма част от авторите³³, изследващи миграционните процеси през този период, поддържат становището, че миграционният прираст е винаги в полза на градовете, тъй като чрез него се увеличава градското и се намалява селското население³⁴.

В периодите 1927–1934 г. и 1935–1946 г. също се наблюдава растеж на градското население, но с по-малки проценти от това в периода 1911–1926 г.³⁵

От изложеното до момента можем да заключим, че един от най-големите източници, предизвикващи урбанизацията през разглеждания период, е вътрешната миграция в България, която, разбира се, в много голяма степен е тясно свързана с имиграцията през военния и междувоенния период и бежанските вълни, които съществено допринасят за това да се разрастват градовете и да расте тяхното население.

След проведеното преброяване на българското население и от данните, които се събират, става ясно, че населението наброява 6 077 939 души.

Важно за настоящото изследване е и преброяването на българската нация във Вардарска Македония през 1943 г., когато се извършва преброяване на населението. Няма публикувани данни за преброяването през този период, но данните от реализираното преброяване се съдържат в Централния държавен архив – София. При проведеното преброяване през 1943 г. става ясно, че българите съставляват голям процент от населението във Вардарска Македония, или с други думи – достигат до 76% от населението. Видно е, че през този период българите са силно концентрирани на тази територия, тъй като в нито една околия няма българска общност, която да бъде по-малка от 50%. В етническия състав на Вардарска Македония през този период се наблюдават българи, но сред населението има и турци, албанци, цигани и помаци. От статистическите данни става ясно, че във Вардарска Македония през май 1943 г. има 281 544 българи, от което може да се стигне и до заключението, че българската нация в голям процент преобладава сред населението във Вардарска Македония³⁶.

5. Преброяване на българското население в периода от 1944–1989 г.

Десетото преброяване на българското население се извършва на 31.12.1946 г. Това е и последното преброяване, осъществяващо се чрез заложените методи, идеи и принципи от преброяването през 1900 г.

С Указ № 78 на цар Борис III се изменя Законът за общото преброяване на населението, сградите и домашния добитък. Този закон започва да се прилага под наименованието Закон за общите демографски и стопански преброявания в Царство България.

През 1945 г. с Указ³⁷ № 3 на цар Борис III се постановява общо преброяване на населението, сградите, добитъка, домашните птици, кошерите с пчели, колите и други превозни средства, земеделските оръдия и машини, както и на земеделските стопанства и промишлените, търговските и други неземеделски заведения в Царството. Горепосоченото преброяване през 1945 г. не се реализира.

³³ Пак там, 97.

³⁴ Стефанов, И., З. Сугарев, Н. Наумов, Е. Христов, А. Атанасов (1974). *Демография на България*. София: Наука и изкуство, 218.

³⁵ Вж. Пейковска, П. Въздействие на миграцията върху урбанизацията в България през 1910-те – 1930-те..., 103.

³⁶ Любенова-Бакалова, М. (2008). Етническият състав на населението във Вардарска Македония според преброяването от м. май 1943 г. *Македонски преглед*, бр. 1, 97–102.

³⁷ Обн., ДВ, бр. 147 от 28.06.1945 г.

При проведеното преброяване се използва същата подзаконова уредба, както и при предходните преброявания. Отново приложими са Наредбите за организиране и изпълнение на първите операции по преброяването, Наредбата за номериране на дворните места и общините, Наредба-закон за градските общини, Наредба-закон за селските общини и Правилникът за водене регистрите на населението. С това преброяване се цели да бъде установен точният брой на населението, както и да се проследят настъпилите изменения сред българското общество след Втората световна война. Отново приложим е принципът на самопреброяването.

С преброяването се цели създаване на нови регистри на населението. Всички сведения, които се събират с домакинските карти, се прехвърлят в домакински листове, които се съхраняват от общинските управления, за да послужат за образуването на новите регистри.

С Указ³⁸ № 11 от 17.07.1946 г. се обнародва Закон за организиране на статистиката в България.

С него се предвижда, че Главната дирекция на статистиката е централен и върховен за страната статистически институт, който организира, събира и обработва всички статистически материали, извършва различни научни дейности, анализи и др.

Законът за организирането на статистиката в България отменя Закона за Главната дирекция на статистиката и Закона за общите демографски и стопански преброявания.

След проведеното десето преброяване на българското население на 31.12.1946 г. броят възлиза на 7 029 349 души.

В настоящото изследване заслужава да бъде обърнато внимание и на преброяването, която се осъществява от 25.12.1946 до 31.12.1946 г. в Пиринския край. То става възможно, тъй като с Указ³⁹ № 13 от 27.03.1946 г. изпълнителната власт възлага на Главната дирекция на статистиката да извърши поредното общо стопанско и демографско преброяване на населението. В периода 09.08.1946 – 10.08.1946 г. се вземат множество решения на Десетия пленум на ЦК на БРП, които по никакъв начин не се съобразяват с интересите на българската държава. На него БРП предприема открити действия, чрез които цели населението в Пиринска Македония да бъде признато за част от „македонската нация“⁴⁰.

Преброяването в Пиринския край от 25.12.1946 – 31.12.1946 г. е извършено по принудителен и недемократичен начин. Това става видно от голямата съпротива на населението и ръководещите го политически организации. Голяма част от населението се съпротивлява на решението да бъде записано като „македонци“. Разбира се, на така взетите решения за записването на населението като „македонско“ се съпротивляват и редица членове на БРП, а срещу последните са предприети доста сериозни наказателни мерки⁴¹.

Събраните резултати не могат да се приемат за действителни, тъй като те не са събрани по законосъобразен начин, а за това свидетелства огромната съпротива, наблюдаваща се през този период от страна на населението⁴².

Следващото единадесето преброяване на българското население започва на 01.12.1956 г. Министерският съвет издава постановление от 14.04.1956 г., съгласно което се извършва преброяването на населението през този период⁴³.

³⁸ Обн., ДВ, бр. 160 от 14.07.1946 г.

³⁹ Обн., ДВ, бр. 83 от 11.04.1946 г.

⁴⁰ Ангелов, В. Акция за демографското преброяване на населението в Пиринския край (25 – 31 декември 1946 г.). *Исторически преглед*, XLVI, 48.

⁴¹ Пак там, 57.

⁴² Пак там, 63.

⁴³ Златанова, С. (2017). Преброяване на населението в дигитален формат. *Статистика* [онлайн] [пре-

В преброяването се включва и семейството като самостоятелна единица на наблюдение. С Указ за наказания във връзка с нарушенията на статистическата отчетност⁴⁴ на Президиума на Народното събрание се отменя Законът за организиране на статистиката в България.

Тук не се наблюдава методът на самопреброяването, а приложим е методът на разпитване. Всяко едно лице се разпитва от преброителите, като последните попълват и преброителните карти.

Може да се каже още, че това е и първото преброяване на населението и жилищния фонд, при което се въвежда машинна обработка на данните. Един от най-важните етапи, през които се преминава, е шифрирането на материалите⁴⁵.

След приключване на единадесетото преброяване на българското население се установява, че то възлиза на 7 613 709 души.

Следващото дванадесето преброяване се извършва девет години по-късно, т.е. през 1965 г. Тук за първи път се правят множество изследвания относно раждаемостта и миграцията на населението. Раждаемостта е един социално-демографски процес, характеризиращ здравно-демографското състояние на страната, но тук е мястото, където трябва да отбележим, че основен фактор, определящ динамиката на общия брой на населението, е естественото движение на населението, а последното се определя както от раждаемостта, така и от смъртността⁴⁶. Във всички преброявания от 1965 г. насам се установява наличието на т.нар. нуклеарно семейство, включващо две и повече лица, свързани помежду си с определена степен на родство както по кръвна линия, така и в резултат на брак или съжителство без брак или осиновяване.

С Постановление № 136 на Министерския съвет от 30.12.1963 г. става възможно реализирането на преброяването през 1965 г.⁴⁷. При това преброяване в страната има 134 града с население от 3 312 938 души. През този период около 40% от населението на България живее в градовете.

От 1956 до 1965 г. се наблюдава увеличено остаряване на българското население⁴⁸.

След преброяването на българското население то възлиза на 8 227 866 души.

Тринадесетото преброяване на българското население се извършва на 02.12.1975 г. То започва с разпореждане № 60 на Бюрото по преброяванията на Министерския съвет от 18.02.1972 г.

От последното преброяване през 1965 г. населението нараства с около 501 854 души. В периода от 1955–1974 г. се наблюдава много голяма миграция, достигаща 1 573 689 души⁴⁹. Това се дължи на изселването от по-малките градове в по-големите. Голям процент се на-

гледан на 28.07.2022]. Достъпен на: https://www.nsi.bg/spisaniestatistika/page/en/details.php?article_id=151.

⁴⁴ Обн., ДВ, бр. 21 от 13.03.1953 г.

⁴⁵ Златанова, С. Преброяване на населението в дигитален формат...

⁴⁶ Апостолов, Е., Х. Мичков (1971). *Социално-демографски процеси и здравно състояние на населението: обзор*. София: ЦНМИ, 122.

⁴⁷ Златанова, С. (2021). Преброяване на населението и жилищния фонд в България през 1965 г. *Статистика* [онлайн] [прегледан на 09.07.2022]. Достъпен на: https://www.nsi.bg/spisaniestatistika/page/en/details.php?article_id=273&tab=bg.

⁴⁸ Христов, Е. (2004). Процесът на остаряване на населението в България през 20-и век според неговите преброявания. В: *Статистика: тримесечен бюлетин на ЦСУ при Министерски съвет = Statistics*. София: Издателство на Националния статистически институт, LVI, бр. 4, 17–26.

⁴⁹ Балевски, Д. (1976). *Преброяване [на населението в НРБ] – 1975: Резултати и перспективи*. София: Партиздат, 35–53.

блюдава и при изселване от селата към градовете. Увеличават се и градовете в Народна република България. През 1965 г. те наброяват 175, а през 1975 г. достигат 214.

Специални ръководни органи са Правителствената комисия и Централното статистическо управление. В окръзите работят окръжните преброителни комисии.

След извършеното преброяване на населението броят му възлиза на 8 727 771 души.

Четиринадесетото преброяване на населението се извършва на 04.12.1985 г., т.е. десет години след преброяването през 1975 г. Броят на населението при преброяванията от 1965 до 1985 г. се установява на база на т.нар. категория „постоянно население“, т.е. такива лица, които живеят постоянно на едно място.

Голяма част от общия брой на населението е градско. Около 5 799 939 души са избрали да живеят в градовете. Тук се наблюдава най-голям брой на лицата във възрастовата група от 30 до 39 години. Общият брой на тази категория лица възлиза на 1 319 280 души, следвани от възрастовата група от 10 до 19 години.

6. Преброяване на българското население в периода 1989–2011 г.

Следващото петнадесето преброяване на населението се извършва на 04.12.1992 г., т.е. седем години след преброяването през 1985 г. Преброяването се провежда съгласно Постановление № 136 на Министерския съвет от 17.07.1992 г. за преброяване на населението и жилищния фонд⁵⁰. Горепосоченото постановление се издава на основание на Решението на Народното събрание от 26.05.1992 г. за утвърждаване на плана на Националния статистически институт за статистическите изследвания⁵¹.

Преброяването се извършва чрез попълване на преброителен лист. Попълва се т.нар. карта „Н“, в която се включват всички лица от едно жилище. При това преброяване се събират множество данни за заетостта и безработицата сред българското население.

Заслужава да обърнем внимание и на икономически активното население през разглеждания период. За икономически активни през 04.12.1985 г. се възприемат всички онези лица, които към момента на преброителната дейност получават заплата или друг доход, като не се гледа времето, от което те осъществяват трудова дейност, както и лицата, които отсъстват от работа поради факта, че са в отпуск⁵².

При преброяване на българското население на 04.12.1992 г. заетите и безработните лица съставляват групата на икономическо активното население през този период.

При преброяването от 1985 г. броят на населението в България възлиза на 8 948 388 души, а през 1992 г. то е 8 487 317 души, т.е. при това преброяване наблюдаваме рязко намаляване на населението с около 476 000 души. През този период населението в трудоспособна възраст намалява с около 298 000 души.

Заслужава да бъде коментирано и образованието, което се наблюдава при заетите лица. През този период повишаване на образованието имаме главно при младежката част от населението. Увеличава се броят на лицата, получили висше образование сред заетите лица, както и този на тези с полувисше и средно образование⁵³.

⁵⁰ Обн., ДВ, бр. 62 от 31.07.1992 г.

⁵¹ Обн., ДВ, бр. 45 от 1992 г.

⁵² Божиков, П. (1993). Икономическа характеристика на населението на България. В: *Статистика: три-месечен бюлетин на ЦСУ при Министерски съвет = Statistics*. София: Издателство на Националния статистически институт, XXXV, бр. 6, 41–56.

⁵³ Пак там, 46.

Шестнадесетото преброяване на българското население се извършва на 01.03.2001 г. със Закон за преброяване на населението, жилищния фонд и земеделските стопанства в Република България през 2001 г.⁵⁴.

Обект на наблюдение са лицата, посочени в чл. 3, ал. 1, т. 1–8. Преброяването на лицата се извършва по тяхното местоживееене.

В периода от 1956 до 1965 г. над 50% от мигрантите са на възраст до 29 години, а през 1993–2001 г. техният брой намалява, тъй като се увеличават мигрантите над 30-годишна възраст⁵⁵. Между двете преброявания от 1992 и 2001 г. голяма част от населението решава да емигрира навън от страната за повече от една година⁵⁶.

При преброяването на българското население се извършва и наблюдение на здравното състояние на населението чрез метода интервю. С това изследване се цели да се проучи здравното състояние и здравното поведение на населението⁵⁷.

За проведените преброявания на българското население от 04.12.1992 и 01.03.2001 г. може да се каже, че са първите след 1934 г., при които се събира информация за броя на инвалидите в България. Чрез получените данни се събира множество информация за доживяване и трудоспособност на населението за периода от 1990–1992 г. и 1999–2001 г.

При преброяване на населението през 1992 г. броят на инвалидите в страната възлиза на 233 709 души. По-голяма част от тях се намират в градовете и по-малко в селата. При преброяването на населението през 2001 г. става ясно, че броят на инвалидите в страната е намалял с около 10 000 души. Най-много инвалиди при проведеното преброяване са във възрастовата група 50–59 години, следвани от възрастовите групи 40–49 и 60–69 години⁵⁸.

Смъртността е един от най-сериозните демографски проблеми, които се наблюдава в България. От 1990 г. в страната ни смъртността продължава да се увеличава. За огромно съжаление, не можем да кажем, че така стоят нещата при раждаемостта. България е от страните със средно равнище на раждаемост в Европа. Добрата новина е, че през последните години в страната ни все повече се увеличава средната продължителност на живота. Разбира се, в това отношение се наблюдават много ниски темпове, а и може да се потвърди, че българската държава отново е на последно място сред европейските държави⁵⁹.

Външната миграция продължава да бъде главната причина за обезлюдяване на малките региони в България. През последното десетилетие на XX век в България не се наблюдават сериозни миграционни вълни, тъй като през този период се наблюдава сериозно затихване. Може да се каже, че българската държава е в частта със страни, при които се наблюдава ниско равнище на нетна миграция⁶⁰.

„Още в началото на XX в. естественият прираст на населението в България е в процес на систематично намаляване, което от своя страна е резултат от бързото и също систематично намаляване на раждаемостта“⁶¹.

⁵⁴ Обн., ДВ, бр. 16 от 25.02.2000 г.

⁵⁵ Жекова, В. (2006). Вътрешна и външна миграция на населението в България. *Икономически изследвания*, XV, (2), 175–204.

⁵⁶ Атанасов, А. *Населението на България в началото на XXI век: състояние и тенденции...*, 40.

⁵⁷ Харалампиев, К. (2003). *Трудов потенциал на населението на България (1992–2001)*. София: Балкани, 11–12.

⁵⁸ Калчев, Й. (2011). Инвалидизация на населението в България. В: *Статистика: Тримесечен бюлетин на ЦСУ при Министерски съвет = Statistics*. София: Издателство на Националния статистически институт, бр. 3 и 4, 86–113.

⁵⁹ Атанасов, А. *Населението на България в началото на XXI век: състояние и тенденции...*, 15–16.

⁶⁰ Пак там, 20–21.

⁶¹ Пак там, 38.

Последното в историко-правен аспект седемнадесето преброяване на населението и жилищния фонд е проведено в съответствие със Закона за преброяване на населението и жилищния фонд в Република България⁶² през 2011 г.

В периода от 1992 до 2001 г. от страната ни се изселват около 196 000 души, но през този период около 19 000 се завръщат в България. От тези данни на Националния статистически институт може да се потвърди, че през този период миграционният баланс се оценява на 177 000 души. От 2001 до 2011 г. миграционният баланс се оценява на 175 000 души⁶³

От 1985 до 2011 г. населението на страната ни намалява с около 584 000 души. По отношение на раждаемостта през първите години на XXI век България не е от страните с най-ниска раждаемост, а се нарежда сред европейските държави, които имат средно равнище на раждаемост⁶⁴.

Заклучение

Разглежданият административноправен институт е много значим както от историческа, така и от правна гледна точка, тъй като неведнъж се изследва от научната доктрина. Чрез него в сериозна степен се изследват процесите, които оказват съществено влияние върху структурата на населението.

От края на XIX век до 30-те години на XX век промяната в структурата на населението се дължи на териториалните промени, тъй като българската държава участва в редица ключови военни сражения, които предизвикват сериозни последици върху нейната териториална цялост.

Преброяванията на населението в периода от края на XIX век и 20-те години на XX век е от съществено значение, тъй като чрез данните, които се събират през тези периоди помага да се установят какъв е броят на бежанските вълни у нас, тъй като последните носят огромни финансови и икономически последици за българската държава.

Разбира се, административноправният институт помага през всеки един период, в който се предвижда преброяване да се съберат множество данни за възрастта на преброяваните лица, семейното им положение, народността, образованието, местожителството, вероизповеданието, майчин език и много други признаци.

Преброяването на населението помага да се изследва външната и вътрешната миграция. В началото на XX век трябва да отбележим, че в страната има много повече села, отколкото градове. Преди век българската държава е била предимно земеделска държава, поради което броят на селското население е бил по-голям от броя на градското население.

С преброяването на населението се представят данни за раждаемостта и смъртността в България. От информацията, с която разполагаме, е видно, че смъртността е един от най-сериозните демографски проблеми, с които се сблъсква страната ни, а и не само, тъй като България е на първо място по смъртност в Европа.

За правилното, качествено и законосъобразно преброяване на населението голяма заслуга имат органите, натоварени с преброителната дейност. От създаването на Третата българска държава до 1900 г. в страната преброителите се занимават с преброителната дейност.

⁶² Обн., ДВ, бр. 39 от 26.05.2009 г.

⁶³ Mintchev, V., G. Shopov, I. Kaltchev, V. Boshnakov (2016). Migration of Bulgarian Population – Characteristics and Relations to the Regional SocioEconomic Disparities. *Economic Studies*, No. 5, 45–78.

⁶⁴ Атанасов, А. (2012). Накъде върви населението на България? *Списание на Българската академия на науките*, бр. 5, 23–30.

От началото на ХХ век до началото на ХХІ век се наблюдават преброители и контролбори, подпомагани от различни държавни органи през всеки един период.

Библиография

Алексиев, М. (2005). Прогнози за населението и питейно-битовото водопотребление. *Водни проблеми*.

Ангелов, В. Акция за демографското преброяване на населението в Пиринския край (25–31 декември 1946 г.). *Исторически преглед*, XLVI.

Апостолов, Е., Х. Мичков (1971). *Социално-демографски процеси и здравно състояние на населението: обзор*. София: ЦНМИ.

Аркадиев, Д. (2016). *Растежът на населението в България: от зората на историята до сега*. Велико Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“.

Атанасов, А. (2011). *Населението на България в началото на ХХІ век: състояние и тенденции*. София: Акад. изд. „Проф. Марин Дринов“.

Атанасов, А. (2012). Накъде върви населението на България? *Списание на Българската академия на науките*, бр. 5, 23–30.

Балевски, Д. (1976). *Преброяване [на населението в НРБ] – 1975: резултати и перспективи*. София: Партиздат.

Божиков, К. (1993). Икономическа характеристика на населението в България. В: *Статистика: тримесечен бюлетин на ЦСУ при Министерски съвет = Statistics*, XXXV, бр. 6. София: Издателство на Националния статистически институт.

Божиков, П. (1996). *Извадковият метод: преброяване на населението и други социални изследвания*. София: Статистическо издателство и печатница при НСИ.

Вачков, Д. (2016). Македонските бежанци и тяхното настаняване в България – финансово-икономически аспекти на проблема (1878 – 30-те години на ХХ век). *Македонски преглед*, бр. 1.

Велковска, Г. (2011). *Терминологичен речник по демография*. София: Валдес-ВВ-ГВ.

Жекова, В. (2006). Вътрешна и външна миграция на населението в България. *Икономически изследвания*, XV, бр. 2, 175–204.

Златанова, С. (2017). Преброяване на населението в дигитален формат. *Статистика* [онлайн] [прегледан на 09.07.2022]. Достъпен на: https://www.nsi.bg/spisaniestatistika/page/en/details.php?article_id=151.

Златанова, С. (2018). Преброяване на населението в България в края на ХІХ век. *Статистика* [онлайн] [прегледан на 27.12.2021]. Достъпен на: https://www.nsi.bg/spisaniestatistika/page/bg/details.php?article_id=191.

Златанова, С. (2019). Преброяване на населението и жилищния фонд в България през 1905 година. *Статистика* [онлайн] [прегледан на 28.12.2021]. Достъпен на: https://www.nsi.bg/spisaniestatistika/page/bg/details.php?article_id=215.

Златанова, С. (2020). Преброяване на населението и жилищния фонд в България през 1910 година. *Статистика* [онлайн] [прегледан на 30.12.2021]. Достъпен на: https://www.nsi.bg/spisaniestatistika/page/bg/details.php?article_id=230.

Златанова, С. (2020). Преброяване на населението и жилищния фонд в България през 1920 година. *Статистика* [онлайн] [прегледан на 30.12.2021]. Достъпен на: https://www.nsi.bg/spisaniestatistika/page/bg/details.php?article_id=238.

Златанова, С. (2021). Преброяване на населението и жилищния фонд в България през 1965 г. *Статистика* [онлайн] [прегледан на 09.07.2022]. Достъпен на: https://www.nsi.bg/spisaniestatistika/page/en/details.php?article_id=273&tab=bg.

Йорданов, И. (2018). *Етнодемографската ситуация в Република България и влиянието ѝ върху националната сигурност*. София: Издателство [И. Йорданов].

Калчев, Й. (2011). Инвалидизация на населението в България. В: *Статистика: тримесечен бюлетин на ЦСУ при Министерски съвет = Statistics*. София: Издателство на Националния статистически институт, бр. 3 и 4.

Любенова-Бакалова, М. (2008). Етническият състав на населението във Вардарска Македония според преброяването от м. май 1943 г. *Македонски преглед*, бр. 1, 97–102.

Мишайков, Д. (1941). *Основен курс по демография*. София.

Найденова, П. (2000). Миграционни процеси в България през отминалите столетия. *Население: научнопопулярно списание на Института по демография*, бр. 2.

Николова, Р. (2016). *Публичноправни проблеми на печатните медии в България*. София: Дружество „Европейско право“.

Пейковска, П. (2014). Преброяване, труд и общество: руската емиграция в България през 20-те години на XX в. Ч. I–II. *Исторически преглед*, бр. 3 и 4.

Пейковска, П. (2020). Въздействие на миграцията върху урбанизацията в България през 1910-те – 1930-те години: количествени измерения. *Исторически преглед*, бр. 1.

Стефанов, И., З. Сугарев, Н. Наумов, Е. Христов, А. Атанасов. (1974). *Демография на България*. София: Наука и изкуство.

Тахир, М. (2016). *Етнодемография и култура на сигурността*. София: За буквите – О писменехъ.

Томев, Л. (2016). Пазарът на труда и бедността в България – отново обект на критики от Европейската комисия. В: *Статистика: тримесечен бюлетин на ЦСУ при Министерски съвет = Statistics*. София: Издателство на Националния статистически институт, бр. 4.

Харалампиев, К. (2003). *Трудов потенциал на населението на България (1992–2001)*. София: Балкани.

Христов, Е. (2004). Процесът на остаряване на населението в България през 20-и век според неговите преброявания. В: *Статистика: тримесечен бюлетин на ЦСУ при Министерски съвет = Statistics*. София: Издателство на Националния статистически институт, LVI, бр. 4.

Mintchev, V., G. Shopov, I. Kaltchev, V. Boshnakov. (2016). Migration of Bulgarian Population – Characteristics and Relations to the Regional SocioEconomic Disparities. *Economic Studies*, No. 5.

Pejkovska, P. (2012). Migrations from Austria-Hungary to Bulgaria in the Late 19th and Early 20th Centuries: Evidence from the Bulgarian Censuses. *Bulgarian Historical Review*, 1–2.

Pejkovska, P. (2017). War and Migration in Bulgaria from 1912 to 1926: the Refugee Inflows in the Light of Census Data. *Bulgarian Historical Review*, XLV, 1–2.

Poston, D., L. Bouvier (2010). *Population and Society: An Introduction to Demography*. Cambridge.

HISTORICAL AND LEGAL ANALYSIS OF THE CENSUS OF THE POPULATION IN BULGARIA IN THE PERIOD 1879–2010

Angel Yordanov⁶⁵

Abstract: This article analyzes sixteen censuses of the Bulgarian population in the period from 1879 to 2010. This work provides information on the normative and by-laws regulating the organization and stages through which the population censuses pass during the considered periods. The article traces the migration processes from the end of the 19th century to the beginning of the 20th century in the Bulgarian state, as well as a number of historical events that had a serious impact on the structure of the population. Attention is paid to the waves of refu-

gees observed in the 20s of the 20th century, as the latter brought enormous financial and economic consequences for Bulgaria. Data on birth rate, death rate and natural population growth are presented. The age composition and educational status of the enumerated population is studied, as well as the degree of urbanization during some of the enumerations of the Bulgarian population.

Keywords: refugee waves, migration processes, population, birth rate, mortality, urbanization.

⁶⁵ Angel Yordanov is a student in the Master's program in Law at the Department of Law and the Master's Program "Civil and Corporate Security" at the Department of National and International Security, New Bulgarian University, e-mail: angel.yordanov22@abv.bg